

Samtiden 1953

103078

Teje WOLD:

STATSMINISTER JOHAN NYGAARDSVOLD

Det er riktig først og fremst å minnes statsminister Johan Nygaardsvold som det store og gode menneske han var. En ærlig og trofast venn. Han nådde langt i livet. Fra arbeidsplassen i Hommelvik ble han Stortingets president og Norges statsminister. — Men han var under alle livets omskiftelser den samme Johan Nygaardsvold. Arbeiderne i Norge var stolte av ham. Det var noe av et eventyr at en alminnelig arbeidsmann med slik selvfølgelig verdighet kunne kle statsministerstillingen. — Men dypere enn stoltheten gikk hele tiden tilliten til personen — til mennesket. Arbeidsfolket i landet visste ikke bare at han var en av deres egne, men de følte samtidig at de kunne stole på ham — at han ikke ville svikte dem. Derfor har vel ingen norsk politiker nytt den samme personlige tillit, først og fremst innen sitt eget parti, men etter hvert også langt utover partiets rekker.

Denne tillit sviktet han aldri. Da ulykken rammet land og folk i 1940, var det ingen som følte slaget tyngre enn han. Ingen forstod heller bedre hvor skjebnesvangre mange av de avgjørelser var, som da måtte tas. Hele tiden var han opp-tatt av en eneste tanke: Hva var best for det norske folk.

Det plaget Nygaardsvold i hele den tid krigen i Norge varte at de avgjørelser regjeringen tok, nødvendigvis måtte koste ofre av menneskeliv — og kanskje til ingen nytte mot en overmektig fiende. Bombingen av Molde, Kristiansund, Bodø og andre steder, som var helt forsvarsløse mot de tyske fly, gikk sterkt inn på ham. Men han vek ikke et eneste øyeblikk fra den vei som han forstod var den eneste riktige. Særlig viktig var natten til den 9. april, da regjeringen avviste det tyske ultimatum, og derved faktisk valgte motstand og krig. Og dagen etter på Hamar, da Nygaardsvold stilte regjeringens plasser til disposisjon, men forstod at han måtte fortsette, hvor tungt og vanskelig det enn var.

Johan Nygaardsvold var norsk statsminister i ti år. De første fem år var en vanskelig nybrotts tid i vårt politiske liv, men det var et byggende arbeid på fredens grunn Nygaardsvold i disse år stod i spissen for.

De fem siste år var han sjef for regjeringen i London. Landet var okkupert og i krig. For Nygaardsvold var sikkert krigsårene i London borte fra landet de tyngste og vanskeligste.

Årene før krigen var nok tunge og vanskelige, de og. Men det var lykkelige år. Han så foran seg en stor arbeidsoppgave, og følte samtidig at den kunne løses — at det gikk framover. Han stod som leder for en politikk som på mange måter hadde utløst nye krefter i samfunnslivet. Endelig skulle det bli mulig å realisere noe av det som var hovedinnholdet i hele hans politiske livssyn: å skape tryggere og bedre økonomiske kår for den alminnelige arbeidsmann i landet. I denne tid fikk han fullt ut bruk for sine evner og sin sjeldne politiske begavelse. Da Nygaardsvold dannet sin regjering i mars 1935, stod arbeiderbevegelsen for første gang for alvor overfor den oppgave å styre landet og ha regjeringsansvaret. Inntil da hadde Arbeiderpartiet — landets største parti — alltid vært i opposisjon. Nå skulle partiet føre realpolitikk. Det sier seg selv at en veldig omstillingsprosess var nødvendig. Mens Arbeiderpartiet naturlig nok tidligere i vesentlig grad hadde vært innstilt på propaganda og agitasjon, var det nå med ett slag andre evner det i første rekke ble bruk for: rolig, kald vurderingsevne og saklig dyktighet. Men den åndelige omstillingsprosessen var kanskje den vanskeligste. I dag tar vi det som noe av en selvfølge at vi har en arbeiderregjering. I begynnelsen av 1930-årene var stillingen en annen. Mange innen Arbeiderpartiet hadde hatt liten tro på at den parlamentariske vei kunne føre fram. Staten og statsmyndighetene var ofte motstanderen som måtte bekjempes. Nå var det Arbeiderpartiet selv som skulle ha regjeringsmakten og ansvaret. Omstillingen var ikke lett. Men det gikk godt og forholdsvis smertefritt, og det skyldtes i ikke liten grad Johan Nygaardsvolds personlighet. — Det er ikke her plassen — og tiden er neppe kommet ennå — til å vurdere Nygaardsvolds innsats som arbeiderregjeringens sjef i disse år. Men så meget kan i

ethvert fall sies at hans regjeringsdannelse i 1935 betegner et skille i norsk politikk. Arbeiderbevegelsen går fra nå av bevisst og aktivt inn for å delta i praktisk byggende arbeid i hele samfunnslivet. Som regjeringens sjef stod Nygaardsvold i spissen for gjennomføringen av denne nye positive arbeidslinjen. Han hadde sjeldne evner for oppgaven. Han forstod betydningen og nødvendigheten av at arbeiderne dyktiggjorde seg og tok fatt på løsningen av de praktiske arbeidsoppgavene. Han hadde både lederbegavelse og et sikkert sunt skjønn. Det var særlig nødvendig i denne vanskelige overgangs- og brytningstid at regjeringen hadde saklig styrke og stor politisk autoritet. — Parlamentarisk var regjeringens stilling svak. Den var en mindretallsregjering som når som helst kunne få et flertall på Stortinget mot seg. Dette måtte Nygaardsvold ta i betraktning samtidig som han måtte holde Arbeiderpartiet samlet bak regjeringen i det nybrottsarbeid regjeringen stod overfor. Nå skulle ideene som arbeiderbevegelsen hadde kjempet for, prøves og omsettes i praktisk arbeid — i praktisk politikk. Johan Nygaardsvold gav seg aldri ut som politisk teoretiker, skjønt han hadde erfaring, lesning og flere kunnskaper enn mange andre. Han var ut fra hele sin praktiske livsinnstilling heller noe skeptisk innstilt til teoriene. — Han var kanskje heller ikke noen stor planlegger. Men som statsminister måtte han nå ta standpunkt til mange ekspertutredninger og planøkonomiske opplegg, også fra sine egne partifeller. Han hadde den største forståelse for de sakkyndiges kunnskaper og innsikt. Men han forstod samtidig bedre enn de fleste at ekspertenes og planleggernes naturlige oppgave var å gi råd — ikke å treffe avgjørelser. Han hadde evnen til å lytte, men når han så traff avgjørelsen, var det alltid på grunnlag av sitt eget skjønn. Og skjønnet var godt. Av og til kunne han kanskje være for kritisk, ja, endog negativ i sin innstilling til en sak. Men hans innvendinger var alltid saklige og tungtveiende, og desto tryggere følte man seg når han gav en sak sin tilslutning. Ofte var det de enkle forhold utover landet som han brukte til å prøve en sak på. I fortrolig samtale kunne han si når en sak skulle avgjøres: Ja, men hvordan vil dette virke i Hommelvik? Det kunne han selv svare på. Svaret var alltid verdifullt.

Nettopp fordi han selv hadde vært alminnelig arbeider, forstod han bedre enn noen annen hvor langt han i praktisk politikk til enhver tid kunne gå og hvor langt han måtte gå. Det var hans store styrke at han aldri tapte samhørigheten og samfølelsen med det samfunnslag han kom fra, med sin bygd og sine arbeidskamerater. Dette var for ham en selvfølgelig og naturlig sak. Som statsminister kom han aldri på besøk, men alltid hjem. I sitt arbeid fant han hele tiden støtte og inspirasjon nettopp i denne levende samhørighet med sine egne.

Han nøt da også en tillit innen arbeiderbevegelsen som ingen annen. Han var elsket og avholdt. Ved det siste stortingsvalg før krigen — i 1936 — var det faktisk hans bilde som dominerte valget: For eller mot Nygaardsvold.

Men for fullt å forstå Nygaardsvolds personlige stilling i førkrigsårenes politikk, må hans forhold til Stortinget tas med. Han hadde deltatt på fremtredende måte i partiarbeidet og i fagbevegelsen. Men det var først og fremst på Stortinget han hadde fått sin politiske skolering. Det var stortingsarbeidet som særlig hadde preget ham som politisk personlighet. Som forholdsvis ung mann — bare 36 år gammel — ble han valgt første gang, og da han ble statsminister, hadde han vært stortingsmann i 20 år. Han kjente Stortinget og hadde en personlig posisjon og innflytelse som få politikere noen gang har hatt. Han var parlamentariker i dette ords beste betydning. Det fortelles at han som opposisjonensfører både var fryktet og elsket. Når han stod på Stortingets talerstol, målte han seg fullt ut med hvem som helst av sine politiske motstandere. Han opptrådte med en autoritet og sikkerhet og viste en politisk innsikt som hans motstandere ofte hadde grunn til å misunne ham, men som hans partifeller alltid gledet seg over. Men han respekterte sine motstandere. Derfor var han også selv likt og respektert.

Hele Johan Nygaardsvolds arbeid som stortingsmann hadde gitt ham kjærlighet til og innforlivelse i Stortinget og stortingsarbeidet. Det var hans innstilling at det var i Stortinget sakene skulle behandles og avgjøres. I noen grad var hans syn på regjeringens stilling bestemt av denne innstilling. Han innså selvfølgelig betydningen av at regjeringen

hadde et sikkert parlamentarisk flertall i Stortinget. Men et flertall alene var ikke nok. Regjeringen skulle aldri bruke sin stilling til å presse eller dominere Stortinget. Han så forholdet mellom regjering og storting først og fremst som et samarbeid, som måtte virke begge veier og være positivt og godt. Han hadde selv i mange år vært i opposisjon, og han la stor vekt på mindretallets syn. Så langt det var mulig ville han gjerne imøtekomme opposisjonen. Av og til kunne det være dem som mente han gikk for langt i å vise imøtekommenhet. Dette berodde ikke på noen svakhet, men mer på en egen romslighet i hans natur. Når alt kom til alt, så skulle vi jo alle — også mindretallet, også motstanderne — leve og arbeide sammen her i landet.

Det følger av denne Nygaardsvolds innstilling like overfor Stortinget at det for ham var en selvfølgelig og naturlig ting at Stortinget til enhver tid skulle være underrettet og være med på de avgjørelser som ble tatt. Da Norge ble overfalt, ble regjeringen sterkt kritisert for den utenriks- og forsvarspolitikken som var ført. Det er ikke grunn til i denne sammenheng å komme nærmere inn på denne sak. Men ett forhold bør allikevel nevnes fordi det belyser Nygaardsvolds personlige stilling. I årene før krigen ble forsvars- og utenrikspolitikken ført i den mest intime kontakt med Stortinget, dvs. alle partier på Stortinget. Etter verdenskrigens utbrudd i september 1939 stod regjering og storting så å si i daglig kontakt om disse spørsmål. Flere av de yngre i regjeringen syntes av og til at det ble for meget, og det har senere vært kritisert at det i de kritiske apriildagene i 1940 gikk så megen tid til å orientere utenrikskomité og storting, at det ikke ble tilstrekkelig tid til overs for regjeringen til i ro selv å drøfte og overvære situasjonen. Det være hermed som det vil. En regjering kan selvsagt ikke alltid slå seg til ro med at Stortinget er underrettet og har godtatt regjeringens syn. — Men det er forståelig at Nygaardsvold var bitter over og folte det som en stor urettferdighet at mange av dem som for 1940 var enige i den forsvars- og beredskapspolitikken regjeringen førte — ja, kanskje endog bremsset på tiltakene — da krigen kom beskyldte regjeringen for forsømmelighet. Det er lett å være etterpåklok, og på mange måter hadde

Johan Nygaardsvold bare grunn til å være glad over den klarlegging som granskningskommisjonens arbeid medførte. Han ønsket selv at granskningen skulle foretas. Men på samme tid gikk det nok sterkt inn på ham at han på en måte skulle på tiltalebenken — det var jo endog tale om riksrett — for en politikk som Stortinget den hele tid hadde vært enig i.

Det var vel ikke til å unngå at den bitre stemning som rådde i landet sommeren 1940 umiddelbart måtte rette seg mot regjeringen. Nygaardsvold ble aldri bitter av den grunn. Men den første tid i London var ingen lett tid. Særlig var Stortingets presidentskaps henstilling sommeren 1940 om at Kongen skulle abdisere og Nygaardsvold søke avskjed et tungt slag. Regjeringen i London måtte så lenge krigen varte, bygge sin autoritet på to grunnlag: Den var den lovlige regjering som på forfatningens grunn førte krigen videre i samsvar med Stortingets fullmakt på Elverum. Men like viktig og nødvendig for regjeringens arbeid var det at den kunne støtte seg til folkeopinionen hjemme i Norge. Men hadde regjeringen folkets flertall bak seg? Presidentskapets henstilling sommeren 1940 tydet på noe annet, og det kom ikke så få henvendelser på forskjellig vis til London om at man hjemme ønsket en annen regjering. Det var heller ikke så godt alltid å vite hva det norske folk mente. Fremfor alt gjaldt det om ikke å skade Norges sak. Regjeringen måtte ikke splitte, men samle, bidra til at folket stod samlet i motstanden mot tyskerne. Her måtte ikke regjeringen stå i veien. Nygaardsvold gjorde derfor alt hva han kunne for at det ikke skulle stå noen strid om regjeringen. Så tidlig som mulig meddelte han i en tale hjem at regjeringen ville søke avskjed straks Norge var fritt igjen. Men dette tilfredsstilte ikke alle. Enkelte gikk så langt at de hevdet at Kongen nok skulle få komme hjem, men regjeringen måtte ikke vise seg på norsk grunn før frigjøringen var gjennomført og en ny regjering dannet. — Andre agiterte med at regjeringen tross statsministerens erklæring hadde planer om å fortsette etter frigjøringen. — Meget av dette skyldtes nok trykket av okkupasjonen og krigen. Men allikevel karakteriseres situasjonen for regjeringen i de første år under okkupasjonen

ganske godt av Hjemmefrontens brev til statsministeren av september 1943, hvor det bl. a. heter: «. . . Når det i dag i de fleste kretser er skapt en tillitsfull innstilling overfor Regjeringen, skyldes det ikke bare det store arbeid for Norges sak Regjeringen har ledet utenfor landet, men også — og ikke minst — de utvetydige erklæringer statsministeren ved flere leiligheter har avgitt om at Regjeringen vil tre tilbake når den er kommet hjem til Norge.» Det var ikke til å unngå at alt dette var noe av en påkjenning for en ærekjær mann som Nygaardsvold. Han hadde nok mangen tung stund i disse år.

I denne tid hadde statsministeren en god støtte i H. M. Kong Haakon. Det var en stor lykke for landet at disse to menn, som kjente hverandre så godt, arbeidet så godt sammen. De var begge grunnfestet i sin tro på folkestyret og i sin plikttroskap mot vår forfatning og vår konstitusjonelle statsskikk. For ingen av dem var dette noe ytre tilvant, en form som det kunne manipuleres med. Det var en del av begges hele personlighet, som de hadde viet sitt liv til.

Et spørsmål som sterkt opptok regjeringen i London var forholdet til Stortinget. I dag kan det synes at det nærmest måtte være en selvsagt ting at det gamle storting skulle sammenkalles straks regjeringen kom hjem. Under krigen var imidlertid dette spørsmål ikke så enkelt. Mange mente at det gamle storting under forhandlingene med tyskerne i 1940 hadde sviktet sin plikt og at dette storting derfor ikke burde tre i funksjon igjen. — Også Hjemmefrontledelsen tok stilling mot Stortinget. Når Norge ble fritt igjen, skulle Kongen oppnevne en ny regjering, som så skulle styre inntil et nytt storting var valgt. Så sent som i mars 1943 skrev Hjemmefrontens ledelse til regjeringen: «. . . At 1936-års stortings manglende evne til sommeren og høsten 1940 å representere det norske folk, nedbrøt dets autoritet, er ikke tvilsomt. Vil man unngå opprivende strid, må man ikke forsøke å innkalle dette storting . . .»

Det er klart at det kunne anføres mange tungtveiende grunner mot å kalle sammen det gamle storting. Det var nok mange av oss som kunne vurdere dette spørsmål forskjellig til forskjellige tider under krigen. Aller minst ønsket de som

var imot å innkalle Stortinget å handle ukonstitusjonelt. Tvert imot. De var sikkert ledet av de beste demokratiske hensyn. Men man var allikevel her inne på en farlig vei. Det ser vi klart i dag.

Nygaardsvold holdt igjen. Tross et sterkt press lot han seg ikke forlede til å ta noe avgjørende standpunkt mot å innkalle Stortinget. Han forstod bedre enn de fleste betydningen og nødvendigheten av nettopp i den situasjon som ville foreligge ved frigjøringen å holde strengt på den konstitusjonelle linjen. — Dette gav han gang på gang uttrykk for i brev til Hjemmefronten og i kringkastingen hjem. Han måtte som regjeringens sjef først og fremst unngå splittelse — holde hjemmefront og utefront best mulig samlet. Han måtte ta hensyn til at stemningen i Norge ved frigjøringen kunne være slik at Stortinget ikke kunne sammenkalles. — Men han hadde hele tiden liten tro på Hjemmefrontens syn når det gjaldt Stortinget. At et lovlig valgt storting skulle kunne settes til side dersom det ikke i en given situasjon var absolutt umulig å innkalle det, det stred mot hele Nygaardsvolds syn på Stortingets stilling. Heldigvis endret oppfatningen seg etter hvert. — Stortinget kom sammen uten at det vakte noen strid. Den konstitusjonelle linje ble derved opprettholdt ubrutt, — og statsministeren kunne, som det så ofte var sagt fra London, nedlegge regjeringens fullmakt i et fritt stortings hender.

Det kan være grunn til i denne sammenheng å nevne også en annen sak hvor Nygaardsvolds innstilling kom sterkt fram. — Regjeringen i London var sterkt opptatt av på hvilken måte kommunestyrene skulle komme i funksjon igjen når landet ble fritt. I denne sak var det meningsforskjell mellom regjeringen og Hjemmefronten. Hjemmefrontledelsen ville at nye kommunestyre skulle oppnevnes og fungere inntil nye kommunevalg kunne holdes. Regjeringen på sin side ville mest mulig unngå oppnevnesesprinsippet og ønsket å bygge på de gamle valgte kommunestyre. Justisdepartementets kommunalordning la dette til grunn. Da saken ble behandlet i regjeringsskonferanse, stod regjeringen delt — 6 medlemmer var enig med Justisdepartementet, mens 5 av regjeringens medlemmer ville følge Hjemmefrontens syn og stemte for et forslag av statsråd Hartmann som bygde på

oppnevnellesprinsippet. Nygaardsvold tok klart og greit standpunkt for Justisdepartementets forslag og forlangte at saken skulle fremmes i statsråd hos Kongen. Han hadde ingen tro på at det var nødvendig eller riktig ikke å bygge på de gamle valgte kommunestyrer. Det har aldri i noen sak vært så sterk dissens i regjeringen i London. — Da saken ble foredradd i statsråd hos Kongen, dissenterde de 5 medlemmer til protokollen.

Etter som tiden gikk, ble det stadig klarere at den linje regjeringen hadde tatt, ikke bare var riktig, men også hadde full tilslutning hos det norske folk. London-regjeringens stilling ble dermed etter hvert sterkere. Nå var det forberedelsene til frigjøringen regjeringen var opptatt av. Dette arbeid ledet Nygaardsvold. Også her kom hans samfølelse og samørighet med folkets brede lag til sin rett, og hans råd og praktiske skjønn var til stor hjelp. Av og til kunne det kanskje se ut som om han gikk for meget i detaljer. Han var således ved en anledning sterkt opptatt av at folk skulle ha knapper, nål og sytråd når frigjøringen kom. Enkelte syntes dette var en liten sak å ta opp i regjeringen. Men Nygaardsvold hadde rett. Det viste seg etter frigjøringen. Det er i virkeligheten ingen uviktig sak i et samfunn at folk har nål, knapper og tråd. Av og til blir vi mennesker så opptatt av de såkalte store saker at vi glemmer den alminnelige mann og hans enkle problemer.

Tiden er ikke kommet ennå til en endelig vurdering av London-regjeringen. Men når vi i dag ser tilbake på statsministerens innsats i disse år, er det enkelte hovedtrekk som står helt klart i bildet.

Som for oss alle var det også for Johan Nygaardsvold en tung plikt å forlate landet. Den 7. juni 1940 var den svarteste og vanskeligste dag under hele krigen. — For Nygaardsvold var det også til å begynne med noe visst urealistisk som stred mot hans solide trøndernatur, at regjeringen skulle ta opp sitt arbeid i et fremmed land. Hvordan skulle vi kunne gjøre noe for Norge, når vi ikke lenger fikk være på norsk grunn? — Det viste seg imidlertid snart at regjeringen hadde oppgaver nok. Først handelsflåten og sjøfol-

kene, så oppbyggingen av våre militære styrker, varetagelsen av flyktingene og forberedelsen til frigjøringen. For Nygaardsvold ble årene i London travle arbeidsår. Han ledet regjeringens arbeid og var i hele denne tid ved siden av H. M. Kongen den sentrale skikkelse ute. — Etter hvert ble ikke bare regjeringens stilling sterkere hjemme, men en tør vel også si at den norske regjering ute vant respekt og aktelse. Det skyldtes ikke minst statsministerens ruvende skikkelse og sterke personlighet. Johan Nygaardsvold var ingen diplomat i dette ords vanlige betydning. Men hans person inngav tillit, hans ærlighet og hans menneskelighet vant respekt og forståelse, — og til slutt er det allikevel det som blir avgjørende.

Da frigjøringen kom i mai 1945, hadde Nygaardsvold grunn til å være glad. Ikke bare over frigjøringen, men også over at regjeringen hadde ført sin linje fram. Utad stod regjeringen sterkt, og også innad var dens stilling etter hvert blitt stadig sterkere i folket. Frigjøringen var forberedt og ble gjennomført på en lykkelig måte.

Nygaardsvold følte sikkert at han stod ved avslutningen av et avsnitt i sitt liv. Han ventet ingen personlig anerkjennelse for den innsats han hadde gjort. Men han ventet forståelse. Han hadde ved flere anledninger sagt at regjeringen når landet var fritt igjen, ville søke avskjed. Dette var en selvfølgelig ting. Ved frigjøringen måtte man stå helt fritt til regjeringens sammensetning. Men sin egen politiske fremtid hadde Nygaardsvold på det tidspunkt nok ikke tatt endelig standpunkt til. Han følte kanskje at han ikke hadde de samme krefter som før til å delta i det politiske liv. Han hadde i de 5 år krigen varte, helt holdt seg borte fra alt som kunne smake av partipolitikk. For ham var det bare én sak det gjaldt, nemlig å sette alt inn på å få Norge fritt igjen. For dette hensyn forlangte han at alt annet skulle vike. Flere av oss mente at Nygaardsvold i for høy grad understreket sin politiske nøytralitet. Men det er allikevel betegnende for hele hans innstilling og hans pliktfølelse at han mente det var utilstedelig at han som statsminister under krigen overhodet skulle beskjeftige seg med partipolitikk eller legge noen partipolitiske planer for tiden etter frigjøringen. Da regjeringen vendte hjem, hadde han rett til å vente at man

drøftet den nye regjering med ham. Han forstod at slike drøftelser var i full gang, men til ham skjedde ingen henvendelse. Han følte det i de første dagene etter hjemkomsten særlig bittert at hans egne partifeller ikke henvendte seg til ham for å få en åpen og fortrolig drøftelse av regjeringsspørsmålet. Det kan kanskje sies at han selv burde tatt initiativet til en slik henvendelse. Men han var for stolt til det. Da han innleverte regjeringens avskjedssøknad, fulgte han den strengt konstitusjonelle linje og rådet Kongen å henvende seg til Stortingets president.

De formelle drøftelser om regjeringdannelsen tok så til uten at Nygaardsvold på noen måte deltok. Det lyktes imidlertid ikke for Hjemmefrontens leder, Paal Berg, å danne regjering. Først nå ble det gjort henvendelse til Nygaardsvold og han ble anmodet om allikevel å danne regjering. Om Nygaardsvold ville ha etterkommet en slik anmodning dersom han fra først av hadde vært tatt med på regjeringdrøftelsene — det er det ikke gitt noen i dag å svare på. Nå sa han nei. Han var på det tidspunkt utvilsomt den samlende skikkelse i norsk arbeiderbevegelse. Han nøt tillit og hengivenhet innen alle lag av folket, og først og fremst stod han sterkt innen sitt parti. Utover landet hadde han en posisjon som kanskje ikke alle i Oslo i mai—junidagene var fullt oppmerksom på.

Hvorvidt det hadde vært en fordel om Johan Nygaardsvold i 1945 hadde fortsatt som statsminister ennå noen tid, det er det ikke grunn til nå å komme inn på. Han representerte i sin person kontinuiteten fra regjeringsarbeidet før krigen og også London-tiden. Det trenger ikke nærmere påvisning at dette måtte ha betydning i den første tid etter frigjøringen, hvor parlamentarisk regjeringsarbeid skulle tas opp igjen etter fem års avbrytelse.

Men Johan Nygaardsvold sa nei. Han ble oppfordret av en enstemmig gruppe og et enstemmig sentralstyre til å påta seg regjeringdannelsen. Det var ikke tvil om hva hans eget parti ønsket. Han avslo allikevel. Da han reiste seg og forlot det siste møtet og lukket døren etter seg, betegnet det i virkeligheten avslutningen på et stort og betydningsfullt avsnitt i vår historie.

Oslo, april 1953.

Terje Wold.

JAPANS VEI

Generelt sett er demokratiet på prøve i Japan som i en rekke andre asiatiske land i dag. Skulle Japan forlate demokratiet igjen, vil det uvegerlig få betydning langt utover landets grenser. Det vil bety et nederlag for De forente staters politikk og et tilsvarende prestisjetap i asiatenes øyne. Men hva verre er, det kan også spre tvil på demokratiet som livsform. Japan har bedre forutsetninger for demokrati enn de fleste andre asiatiske land, fordi opplysningen står høyt og de tekniske forutsetninger er til stede. Riktignok er de militæriske tradisjonene et alvorlig aber, men vi bør ikke glemme at Japan var kommet langt på vei mot et fullt utviklet demokrati i 1920-årene. Dessuten har det flere ganger i sin historie vist en sjelden evne til å endre kurs fullstendig.

Etnologer har hevdet at japanernes relativistiske etikk skulle love godt for en helomvending. Til forskjell fra folk med mer absolutte moralbegreper sloss de ikke for prinsipper som rett og rettferdighet, men for at Japan skulle få sin riktige plass i nasjonenes hierarki. Da forsøket på å oppnå dette med våpen slo feil, var det helt naturlig for dem å sette sin lit til en annen kurs. Den nasjonale ærgjerrighet kunne uten større vanskelighet vekkes for at Japan skulle gå i spissen for andre som en fredelig nasjon. Desto større forvirring har det skapt at amerikanerne som inspirerte avrustningsparagrafen i den nye grunnloven, nå øver påtrykk for at landet skal ruste opp.

Det er all grunn til å følge utviklingen i Japan med oppmerksomhet. Men en bør være varsom med å trekke konklusjoner av dagsaktuelle hendinger. Et valg gir visstnok holdepunkter for å bedømme utviklingen. Men de har begrenset verdi, fordi valg må sees som et overflatefenomen. Demokratiets skjebne avgjøres like meget av slike grunn-